AUT, XLVII, 2009, p. 73-80

O SUGESTIE DE NATURĂ TERMINOLOGICĂ: *POTENȚIAL* ÎN LOC DE *CONDIȚIONAL*

de

Mirela-Ioana BORCHIN

1. **Improprietăți terminologice**

După ce GLR3 a abordat modurile verbale personale ca modalizatori, din perspectivă semantică, urmărind să înregistreze valorile modale pe care acestea le dezvoltă în contextele lor de ocurență, s-a ivit o discrepanță între încadrarea semantică a modurilor şi denumirile lor tradiționale. În aceste condiții, se impune o revizuire terminologică, astfel încât să se pună de acord schimbarea viziunii taxonomice cu schimbarea criteriului de denumire a modurilor. Este de dorit să se aplice acelaşi criteriu, respectiv un criteriu de natură semantică, pentru desemnarea fiecărui mod personal.

În cazul condiționalului, lucrurile sunt complicate, în principal din cauza discrepanței dintre unitatea formală şi diversitatea valențelor semantice, care dezvoltă o pletoră semantică eterogenă, greu de cuprins sub o unică denumire.

Pe tema discordanțelor dintre denumirea acestui mod şi valorile modale pe care le exprimă s-au pronunțat voci însemnate din lingvistica românească.

2. **Etape în cristalizarea unei terminologii adecvate**

2.1. ***Condițional-optativul***

GLR2 propune termenul de *condițional-optativ*[1] pentru un mod cu un comportament semantic scindat, dar nu în două registre, cum am fi îndreptățiți să credem după denumirea sa, ci în trei direcții. Autorii GLR2 justifică distincția terminologică *condițional – optativ – potențial* prin faptul că acest mod „exprimă condiționarea unei acțiuni (condiționalul);

1GLR2, vol. I, p. 222.

BDD-A6430 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)

indică opțiunea (optativul); arată că acțiunea este posibilă, realizabilă (potențialul)”[2].

2.2. ***Potențial-optativ***

D. Irimia se pronunță pentru distincția *potențial-(ireal)-optativ*:

„Acțiunea verbului este prezentată ca o posibilitate, care se va transforma sau nu în realitate. Acțiunea poate fi privită dintr-o perspectivă statică, a caracterului ei potențial, sau dintr-una dinamică, a trecerii de la potențial la real”[3].

După părerea lui D. Irimia, există două limite ale exprimării valorii modale de posibilitate prin formele acestui mod, şi anume:

– detaşarea subiectului vorbitor de posibilitatea/ratarea posibilității de „real-izare” a acțiunii: #s-ar zice#, #s-ar părea că#, #ți-ar prii#, #şi-ar râde-n barbă#//#s-ar fi procopsit#, #şi-ar fi cerut drepturile#, #v-ați fi înscris# etc.

– implicarea afectivă a subiectului vorbitor în enunțarea posibilității/ ratării posibilității de real-izare a acțiunii: #aş mânca...#, #(de)-am primi...#, #aş fi plecat acasă# etc.

„În funcție de... aceste elemente de natură semantică, modul potențial-optativ dezvoltă trei ipostaze fundamentale: a. de potențial; b. de ireal; c.de optativ”[4].

2.3. ***Opțiunea pentru un termen generic***

C. Dimitriu consideră nepertinentă delimitarea – pe motive de natură semantică – a condiționalului de optativ şi de potențial. Domnia Sa este de părere că modul, în calitatea sa de categorie gramaticală, trebuie definit formal:

„Întrucât între cele trei aşa-zise moduri (*condiționalul*, *optativul* şi *potențialul*) apar diferențe numai de conținut şi nu există nicio deosebire de formă, suntem de părere că nu trebuie să vorbim de trei moduri [...], ci de trei valori ale aceluiaşi mod”[5].

2.4. ***Condiționalul***

GLR3 utilizează termenul generic de *condițional* pentru denumirea tuturor variantelor semantice ale acestui mod[6]. Această opțiune terminologică se justifică gramatical şi nu semantic, corespunzând sugestiei lui C. Dimitriu de a se ține cont în denumirea modului de unitatea sa formală. Probabil în luarea acestei decizii autorii GLR3 au fost influențați şi de terminologia consacrată în gramatica franceză, care le-a servit în multe cazuri ca model.

---

2 GLR2, vol. I, p. 222.

[3] *Gramatica limbii române*, Iaşi, Ed. Polirom, 1997, p. 249.

[4] *Ibidem.*

[5] *Gramatica limbii române explicată. Morfologia,* Iaşi, 1979, p. 267.

[6] GLR3, vol. I, p. 365.

BDD-A6430 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)

3. **Argumente în favoarea înlocuirii termenului generic de *condițional* cu cel de *potențial***

Considerăm că problema denumirii acestui mod nu este rezolvată prin termenul de *condițional*, care nu este în măsură să reflecte complexitatea sa semantică. Sugerăm înlocuirea acestuia cu termenul de *potențial*, din următoarele motive:

3.1. Sens propriu-zis de „condițional" dezvoltă acest mod numai când apare ca predicat într-o propoziție circumstanțială condițională, deci într-o situație particulară de distribuție, frecventă, dar nereprezentativă. Această distribuție este incapabilă să reflecte numeroasele caracteristici ale modalității epistemice, care este definitorie pentru statutul său modal:

„ – ... Apoi cine ştie dacă nu e şi unul care s-ar mâhni dacă *aş bate* drumul cu vorbe despre dânsul?" (I. Slavici, *Moara cu noroc*)

„ – Bă, nea Dumitre! strigă el. Dacă eu te-*aş înjura* acum de muierea dumitale ai zice că-s om al dracului, nu-i aşa?" (M. Preda, *Moromeții*)

Dacă recunoaştem în acest context diagnostic valoarea de condițional, trebuie să admitem şi că valoarea verbului din principală este alta. Atât din punct de vedere sintactic, cât şi semantic, recunoaştem, de la caz la caz, fie un *potențial*, fie un *optativ* în propoziția regentă. Denumirea de *condițional* pentru formele corelate din principală este forțată, greu de motivat:

– v. relația cu *potențialul*:

„Dacă s-ar stabili că, uite, frate, acesta e centrul cerului, toți *ar da* buzna aici, s-*ar îmbrânci*, *ar face* războaie." (M. Sorescu, *Paraclisierul*)

– v. relația cu *optativul*:

„Dacă ar fi vreo sticlă goală pe-aici, *aş scrie* un bilețel, l-*aş pune* înăuntru şi l-*aş lansa* pe mare.

– Mamă, aş scrie, mi s-a întâmplat o mare nenorocire." (M. Sorescu, *Iona*)

3.2. Este necesar să atragem atenția că nu este obligatorie nici măcar corelarea valorii sintactice cu valoarea semantică de *condițional.* Uneori, pentru redarea ideii de condiționare a acțiunii, sunt suficiente elemente precum:

– conjuncțiile: ***Dacă*** *tăceai, filozof rămâneai*.

– factorii contextuali care condiționează acțiunea exprimată prin forme de indicativ: ***Ai*** *carte,* ***ai*** *parte*.

sau de conjunctiv:

„ – ... Ia ***să am*** eu o slugă aşa de vrednică şi credincioasă ca Harap Alb, aş pune-o la masă cu mine, că mult prețuieşte omul acesta." (I. Creangă, *Povestea lui Harap Alb*)

3.3. Modalitățile certitudinii, reprezentate de semantismul verbului **a şti**, permit o structură implicativă de natură condițională: #**dacă** *p*, atunci *q*#. Dar în această structură figurează în exclusivitate forme ale modului

BDD-A6430 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)

indicativ, modalizator al certitudinii. Asemenea ocurenţe se încadrează în ceea ce Nicole le Querler consideră a fi „modalităţile obiective”[7]. Sunt excluse din structurile implicative formele de aşa-zis „condiţional”, din cauza încărcăturii lor afective (subiective), reprezentate de verbe modale ca **a crede**, **a putea**, **a dori**, **a spera**, **a imagina** etc., care circumscriu mai degrabă o sferă a credinţelor, opusă celei a certitudinilor, aflată sub semnul verbului modal **a şti**. De altfel, şi Oswald Ducrot descrie modalităţile epistemice, definitorii pentru semantismul modului verbal în discuţie, ca modalităţi „ce privesc credinţele locutorului”[8].

3.4. Sens de „ireal” (în înţelesul de „posibilitate ratată”) li se atribuie în gramatici formelor de perfect ale acestui mod (echivalabile, în general, cu indicativul imperfect). Deci, termenul de *ireal* se foloseşte pentru o situaţie particulară de distribuţie.

„Cineva care nu l-*ar fi cunoscut*, văzându-l trecând seara, când ieşea, ţapăn şi grav, pentru nimic în lume *n-ar fi voit* să creadă în ce murdare şi josnice locuri mergea acel impunător domn să se înfunde până la ziuă.” (M. Caragiale, *Craii de Curtea Veche*)

„ – Tocmai pentru că scrie anume... Dacă *n-ar fi scris* anume, atunci *ai fi avut* dreptate, evident.” (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*)

„Niciodată, pesemne, nu reuşise ea să-i dea replica în acest punct, deşi ideea ei cu «iconomia» *ar fi putut* fi mortală: să faci o viaţă întreagă pe chibiţul şi pe urmă să îmbătrâneşti, chiar că nu mai avea rost să faci umbră pământului...” (M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)

Denumirea de *ireal* ni se pare improprie. O considerăm inconvenabilă, cel puţin din două motive:

a. din moment ce toate sensurile vehiculate de acest mod, în speţă valorile modale epistemice (<posibil>), (<probabil>, <ipotetic>), deziderative (<optativ>) şi chiar deontice (<recomandabil>) pun sub semnul incertitudinii realizarea acţiunii, înseamnă că toate sensurile vehiculate de formele acestui mod se integrează sferei irealului, şi nu doar cele de exprimate de forma de perfect.

b. ca modalizatori categoriali, şi alte moduri personale aparţin sferei incertitudinii şi iraţionalului, care ar putea fi considerată una a irealităţii. Se încadrează aici *conjunctivul* şi *prezumtivul,* ba chiar şi *imperfectul indicativului*, datorită sensurilor vehiculate în anumite contexte.

3.5. Cu sens de „optativ”, formele acestui mod şi-au conturat o arie de distribuţie specifică, integrată în exclusivitate modalităţilor deziderative,

---

[7] *Typologies de modalites,* Univ. de Caen, 1996, p. 60.

[8] *Noul dicţionar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Bucureşti, Ed. Babel, 1996, p. 453.

BDD-A6430 © 2009 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)

care indică un tip de modalitate bine reprezentat (v. verbele modale **a dori**, **a vrea**, **a spera**). Datorită semului distinctiv, de natură afectivă, optativul a fost adeseori cuprins în denumirea acestui mod pentru a marca o valoare modală diferită de celelalte valori, subsumabile, conform tradiției, „condiționalului". Indicele acestei componente semantice a fost exclus de GLR3 din denumirea modului, chiar dacă termenul generic de *condițional* nu poate acoperi această distinctă arie de utilizare a formelor modale:

„*Aş vrea* să mă fac pădurar şi să visez chiar din prima noapte un milion de copaci." (M. Sorescu, *Iona*)

„*Aş da* ani din viață să mai pot simți para de altădată. Cum îmi cade lent, cu miros de vanilie, pe umăr, cum se rostogoleşte zeama din ea." (Simona Constantinovici, *Nepoata lui Dali*)

3.6. Valoarea de „potențial" este atât prospectivă, cât şi retrospectivă. Prin aceasta se exprimă credința (deci nu convingerea) vorbitorului că există posibilitatea ca o acțiune să aibă loc, indiferent de faptul că, până la urmă, se actualizează sau nu. Opoziția *prezent-perfect* corespunde opoziției *posibilitate valorificabilă – posibilitate nevalorificată*:

– *referință prospectivă – posibilitate* ***valorificabilă***:

„Nu se putea împăca cu singurătatea, dar nici nu se simțea în stare să se implice într-o altă relație. Nu credea că *ar putea* iubi vreodată o altă femeie." (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*)

„ – ... Tu ştii ce te-*ar aştepta*?" (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*)

– *referință retrospectivă – posibilitate* ***nevalorificată***:

„Parcă *ai fi venit* să mă iei, să plecăm împreună... să uităm de locurile astea..." (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*)

Prin urmare, în plan semantic, opoziția prospectiv-retrospectiv se reduce la opoziția determinanților ideii de posibilitate. Semul modal comun în ambele distribuții temporale este <posibil>, valoare reper în planul modalităților incertitudinii, care poate fi echivalat cu <incert>, considerat valoare reper în modalitățile epistemice. Exprimând o valoare modală de ordin general (*posibilitatea = incertitudinea*), potențialul se prezintă ca o mulțime supraordonată de sensuri, care poate include atât „condiționalul", cât şi „irealul" şi „optativul".

3.7. Există o distribuție cantitativ şi calitativ însemnată a formelor acestui mod, ale căror sensuri nu au de-a face cu ideea de „condiție", ci cu seme ca:

– /imaginat/:

„Şi când încercă şi Ion al lui Miai să spună ceva, nici nu se uită la el, parcă ei *ar fi* mai deştepți." (M. Preda, *Moromeții*)

„Începu să vorbească limpede şi încet, simplu, parcă s-*ar fi cunoscut* şi *ar fi trăit* împreună cu ceilalți de multă vreme." (M. Preda, *Moromeții*)

BDD-A6430 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)

„ – Trebuie să vă las să vă odihniți, nu-i așa? adăugă ea, apropiindu-se şi mai mult şi coborând privirea spre pământ, ca şi când *ar fi aşteptat* ceva, mi se păru un răspuns al meu de protestare, de reținere.” (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*)

– /probabil/:

„Poate va îmbătrâni cu gândul la ceea ce *ar fi putut* fi, la ce-*ar fi fost* dacă...” (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*)

„– Nu mai putem lăsa lucrurile aşa. Orice-*ar fi*, voi vorbi cu soțul tău.” (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*)

„– Oricât *m-aş fi gândit*, *n-aş fi găsit* un răspuns mai bun, recunoscu Tudor, râzând şi el, plăcut surprins de spontaneitatea reacției Corinei. Îi prinse mâna încă ridicată în aer şi îşi trecu degetele printre degetele ei.” (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*)

– /recomandabil/:

„ – ... Dar să ştiți de la mine, mai spuse, în timp ce Victor şi ceilalți se îndreptau spre poartă, nicio brazdă n-o să-i dau şi mai bine *ați face* să vă duceți acum şi să-i spuneți acolo unde s-a pitit că n-o să mă împac cu voi orice ați face!” (M. Preda, *Morometii*)

„Îşi coborî pleoapele şi îşi înfipse bărbia în piept, ca la şcoală când profesorii îi cereau să-şi motiveze anumite greşeli, iar ea nu ştia ce anume *ar trebui* să spună.” (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*)

– /optativ/:

– prospectiv: „ – *Aş vrea* eu un act, dar nu se poate! zise Moromete.” (M. Preda, *Morometii*)

– retrospectiv: „ – ... Ți-am spus de atunci că ți-*aş fi cumpărat* un pogon, două, pentru trifoişte, aleea de pe lângă pădure şi gârlă.” (M. Preda, *Morometii*)

– /dorință de rău/:

„ – Nu-ți vine neam să taci, *lovi-te-ar buba*, mormăi omul gâfâind.” (M. Preda, *Morometii*)

„ – Ce e, Birică, *fir-ar* a morții de minte pe care o ai tu! spuse cea mare mânioasă şi jignită.” (M. Preda, *Morometii*)

„ – Ei, *mânca*-o-*ar* pământul de Guică! spuse Moromete cu capul în pământ. ” (M. Preda, *Morometii*)

– /iminent/:

„După o secundă de ezitare, care *ar fi trebuit* să devină fatală pentru elev, se crispa şi înscria cu o silă la care nu rezista nota trebuitoare.” (M. Preda, *Marele singuratic*)

– /aparent/:

„*S-ar zice* că acum îmi ascund vârsta. În realitate, nici nu ştiu bine ce simt, căci Adela mă întinereşte şi mă îmbătrâneşte...” (G. Ibrăileanu, *Adela*)

– /îndoielnic/:

BDD-A6430 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)

„La veneticul acesta necunoscut, despre care se zvonise că nu-şi destăinuia obârşia pentru că *ar fi fost* prea joasă, se învederau tocmai dimpotrivă, trupeşte şi sufleteşte, semnele unei înalte stirpe în cădere” (M. Caragiale, *Craii de Curtea veche*)

– /ipotetic/:

„– *N-ai suporta* să fii acuzată că din cauza ta v-ați despărțit? o zgândări Tudor.” (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*) etc.

În concluzie, distribuția acestor forme modale confirmă faptul că ele „... exprimă procese considerate non-reale, false (zona lui IMAGINA) şi, respectiv, dorite (zona lui VREA), iar celelalte redau procese incerte, probabile (zona lui CREDE) şi, respectiv realizabile (zona lui POATE)”[9]. Deducem din această frază că procesele exprimate de formele acestui mod nu sunt, nici în viziunea autorilor GLR3, condiționate, ci *potențiale*, adică imaginate, probabile, realizabile.

3.8. După cum reiese din exemplele date, formele acestui mod vehiculează un mănunchi de sensuri care, clar decelate sau suprapuse, au la bază ideea de posibilitate prospectivă sau retrospectivă. Acest fapt poate fi demonstrat şi de o serie de echivalențe, realizate prin substituții sinonimice sau prin parafrazări, în limitele modalităților epistemice, deziderative şi deontice, care ar circumscrie sfera POTENȚIALULUI:

– substituții:

„ – Dar ce-i facem cu fonciirea! turnă Moromete apă rece peste propria-i liniştire. Şi ce-i facem cu fonciirea acuma! Că dacă *ar fi* să ne mai lase şi anul ăsta, poate o veni vreo lege să ne mai taie din ea!” (M. Preda, *Moromeții*) [ar fi = ar putea]

– parafrazări:

„L-*ar fi pus* la colț cu întrebările lui standard: Tu cât câştigi pe lună?, Cât ai salariu?, Mai faci ceva pe lângă...?” (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*) [#l-ar fi pus la colț# = #intenționa/ dorea să-l pună la colț…#]

4. **Concluzii**

Insistăm asupra necesității de a se pune de acord abordarea teoretică a modului vizat (realizată din perspectiva semanticii modale) cu criteriul pe baza căruia acesta este denumit. Prin urmare, recomandăm introducerea în taxonomia modurilor a unui criteriu de natură semantică, adecvat conținuturilor exprimate de formele modale.

Pentru aceasta, nu inventăm terminologie. Termenul de *potențial* (folosit de GLR2, de D. Irimia şi de mulți alții) este justificat de semantismul complex al acestui mod, fiindcă posibilitatea, în diverse nuanțe, fructificată sau ratată, este trăsătura sa semantică dominantă.

[9] GLR3, vol. I, p. 365.

BDD-A6430 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)

Înlocuind prin *potențial* actualul *condițional*, valorificăm sugestia lui C. Dimitriu, de care probabil au ţinut cont şi autorii GLR3, şi anume aceea de a denumi generic formele identice ale acestui mod. Spre deosebire însă de autorii GLR3, care au optat pentru termenul-umbrelă de *condițional*, inadecvat din perspectiva semanticii modale, după cum am demonstrat, noi propunem termenul de *potențial*, motivat de semul modal <incert>, emblematic pentru sfera „credinţelor" locutorului, sferă circumscrisă de semantica verbelor modale **a crede**, **a dori**, **a imagina** şi **a putea**.

BIBLIOGRAFIE

GLR2 = ***, *Gramatica limbii române*, vol. I, Bucureşti, EA, 1963.
GLR3 = ***, *Gramatica limbii române*, vol. I (*Cuvântul*), Bucureşti, EA, 2005.
Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată*. *Morfologia*, Iaşi, Ed. Junimea, 1979.
Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al ştiinţelor limbajului*, Bucureşti, Ed. Babel, 1996.
Gherasim, Paula, *Semiotica modalităților*, Iaşi, Ed. Demiurg, 1997.
Irimia, D., *Gramatica limbii române*, Iaşi, Ed. Polirom, 1997.
Querler, Nicole Le, *Typologie des modalites*, Univ. De Caen, 1996.

A SUGGESTION REGARDING TERMINOLOGY: *THE POTENTIAL* INSTEAD OF *THE CONDITIONAL*

(Abstract)

The recent edition of the academic grammar, GLR3, shows that the authors decided to approach the personal verbal moods on the ground of modality. As vehicles of modal meanings, the personal moods, expressing opinions, directives or desires, should be all treated in accordance with the new perspective, that is from a semantical point of view. Hence, the term *conditional*, justified on a syntactic basis, is no longer suitable. In our opinion, it should be replaced by *potential.* The term *potential* would cover properly the register of episthemic values rendered by the forms of this mood, corresponding to the formula <uncertain>, but <possible>. In this respect, the present article is an argumentation for the necessary change of terminology.

BDD-A6430 © 2009 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:54:23 UTC)